

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 11, 2012 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 339:316.722 [114:115]

О. Г. Домбровський,
канд. екон. наук,

заст. директора Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України

МУЛЬТИНАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА У ЧАСОПРОТОРІ СУЧАСНОГО ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

У статті досліджується проблема сучасної глобальної економіки. Зазначається, що утворюється глобально-планетарний світ, який є світом уніфікованих економічних значень надсимволічного рівня. На противагу йому національно-регіональний світ обмежує міжнародну конкуренцію, створюючи штучну підтримку процесам, які втратили актуальне значення.

Ключові слова: локалізація, глобалізація, економічний простір, економічна і національна політика.

The problem of today's global economy is revealed in this paper. A formation of globally planetary world that is unified world economic values over-symbolic level is accentuated. In contrast national and regional peace restricts international competition, creating an artificial support processes that have lost relevance.

Keywords: localization, globalization, economic space, economic and national politics.

Постановка проблеми. Нові геоелектронні реалії, що виникають із трансформацією ролі держави у світових економічних процесах, втратою нею влади і появи «контрвлади» (У. Бек) у вигляді глобального громадянського суспільства та «метавлади економіки» суттєво впливають на економічний часопростір. Останній починає змінюватися під впливом контрадикторних взаємодій на осях «глобальне-локальне», «автономізація-інтеграція», «фрагментація-фрагментація» і т. д. Просторова та часова структура економіки виявляється підкореною цим взаємодіям, оскільки темпорально-топологічні практики починають входити у перелік основних вимірів економіки. Окрім того, процеси детериторизації, децентрації та встановлення єдиного світового часу впливають на інноваційний розвиток. При цьому в умовах прогресу цивілізації конкурентоспроможність стає чи не головною економічною проблемою. Швидкість реагування, продукування, відповіді на потреби споживачів стає важливим чинником економічного успіху. При свободі розміщення економічних ресурсів прив'язка до просторових меж стає умовністю за рахунок інформатизації та віртуалізації економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика сучасної просторово-часової структури економіки глобального світу досліджується в працях О. Неклесса, У. Бека, М. Кастельса, І. Гладя, Н. Г. Діденка та ін. Вони, зокрема, акцентують увагу на необхідності «прив'язки» економічних ресурсів до просторових меж у контексті інформатизації суспільства.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Враховуючи значні здобутки вітчизняних і зарубіжних учених у дослідженні вказаної проблеми, слід зазначити, що ряд питань щодо становлення простору нової економічної реальності, зокрема локалізації, транснаціональних утворень тощо залишаються невирішеними.

Формулювання завдань та цілей статті. Метою статті є дослідження сучасного глобального простору, в контексті взаємозв'язку і поєднання глобально-планетарного та національно-регіонального (локального) світу.

Вклад основного матеріалу. У сучасному світі паралельно із глобалізацією відбуваються й інші суттєві процеси – «глокалізація» та «глобалізація» (Дж. Рітцер). Перший характеризує протистояння локального глобальному, змушуючи глобальні мультинаціональні компанії пристосовуватися до економічних та культурних традицій тих чи тих регіонів. Другий показує ті фактори, в яких глобальне долає локальне, стираючи його диференціюючі властивості й перетворюючи його на частину єдиної світової часопросторової інфраструктури, яка формується в умовах мережевого світу. Як стверджує А. Неклесса, «поряд із глобалізацією (так би мовити, глобалізацією per se) не менший інтерес викликають пов'язані із нею процеси глокалізації та індивідуалізації. Підставою в числі інших причин слугують досягнуті під парасолькою Pax Universum підвищення статусу корпорації й особистості, їх суверенізація, набування ними мускулатури. Процес, що базується на визнанні й юридичній фіксації принципів свободи торгівлі, універсальності прав людини, транспарентності кордонів і послабленні етатистської логіки у новій просторовості світу [7].

Усі наведені особливості відбуваються в умовах «денационалізації світу». Відбувається певна «мутація» держави, яка характеризується занепадом класичної різномодерної конструкції – «національної держави», яка тримала у своїх руках основні економічні важелі впливу на суспільство. Нова форма економіки приносить своєрідне «долання держави». Як зазначає М. Кастельс, «глобалізація та лібералізація не відмінюють існування національної держави, але, разом з тим, радикально змінюють її роль і впливають на її функціонування. Центральні банки (у тому числі і новий Європейський Центральний банк) дійсно не здатні контролювати напрямки глобальних потоків фінансових ринків. Ці ринки підкоряються не тільки і не стільки законам економіки, але різним за своїм походженням інформаційним турбулентностям» [6, с. 89].

Отже, державна влада доби глобалізації, навіть при встановленій нею посиленій «політиці кордонів» (тобто строгому контролю за тими, хто має право перетинати кордони, а хто – ні), все ж несе в собі трансформації, пов'язані із роз'єднанням простору економіки і простору політики, встановленням космополітичної держави на місці національної, й зрештою – розриванням між національною державою і світовою економікою.

За таких умов починають виникати мультинаціональні утворення, які покликані подолати неконтрольованість інших таких же утворень, що отримали власну вагу за рахунок економічного переважання. «З метою збільшення можливостей щодо керування глобальними потоками капіталу та інформації національні уряди поєднують свої зусилля шляхом створення наднаціональних інститутів (як, наприклад, Міжнародний Валютний Фонд, Європейський Союз, NAFTA чи інші регіональні об'єднання) або входження до їх складу, жертвуючи заради цього певною мірою свого суверенітету. Отже, вони можуть вижити, тільки прийнявши нову форму державності, яка передбачає зв'язок наднаціональних інститутів, національних держав, регіональних і місцевих урядів та навіть неурядових організацій у межах загальної системи взаємодій і прийняття рішень» [6, с. 89-90]. Серед наслідків цих процесів – утворення нових міжнародних стратегій управління світовими економічними ресурсами, нового типу соціального управління, зрештою – нового формату взаємин між економікою й політикою.

Замість національну, глобальна економіка породила нову форму економічної конкуренції, яка поділила світ на «тих, хто виграв від глобалізації» та «тих, хто програв від глобалізації». Найсуттєвішою причиною такого поділу став описаний У. Беком факт про те, що «національні кордони захищають від конкуренції». Розмивання кордонів (лібералізація ринків т. ін.) загострює конкуренцію, причому її особливий різновид – конкуренція між рівними у професійному плані та чужими у національному» [1, с. 150]. Відповідно, на глобальних ринках «природного» (обмеженого національними умовами) захисту від конкуренції немає. Відтак національним економікам немає чого протиставити економіці глобальній, в якій найсуттєвішими гравцями поступово стають мультинаціональні утворення, здатні маневрувати між національними політиками, податковими законами і споживачькими потребами.

Стандартизації протистоїть все креативне і традиційне, що існує не на глобальному, а на локальному рівні. Відтак сутність сучасної економічної ситуації прихована у паралельному протіканні процесів глобалізації та локалізації. При цьому глобалізація нехтує ustalеним модерною традицією зв'язком між ринком, політичною владою і культурою, руйнуючи як соціальні зв'язки (на зміну яким приходять «індивідуалізоване суспільство» (З. Бауман), так і територіальні детермінанти (створюючи детериторизовану організацію праці, виробництва і капіталу).

Натомість, локалізація – це боротьба за відстоювання традиційних економічних цінностей, яка під наступом глобалізації загострюється й перетворюється на проблему збереження «власного», «автономного» простору, а також політики, культури, зрештою – економічної ексклюзивності, а в більш широкому сенсі –

збереження ойкумени. В останньому випадку – у сенсі «своєї», знаної на сонові особистого досвіду, території, якій протистоїть усе чуже – місця, які територіально детерміновані світогляд позначає як «hic sunt dracones».

Антагоністичні процеси зливаються в сучасній економіці, яка не підпорядкована єдиним й ustalеним вимірам, а скоріше поєднує в собі модерний порядок і постмодерний хаос – ці паралельні особливості й дають можливість чітко й конкретно описувати і передбачати сталі економічні явища й водночас не мати захисту від тих проблем, які викликають масштабні кризи. І не тільки кризи – сучасне економічне мислення породило ідею глобальної економічної катастрофи, загроза якої повисла над сучасним «світом держав», котрий не витримує тиску глобалізації й може розсипатися, як картонний будинок.

Концепція глобалізації традиційно розглядається як суперечлива – відомою є дискусія глобалістів та антиглобалістів щодо питання про те, позитивні чи негативні наслідки вона має. Існують й позиції, в яких найчастіше досягають консенсусу обидві сторони. Так, очевидно видається необхідність переоцінки взаємодії управління, влади і держави в умовах глобалізації, що пов'язано з тим, що глобалізаційний процес «ставить питання про пошук нових норм та інститутів управління, здатних ефективно управляти на міжнародному, національному, регіональному рівнях так, щоб зберігалися переваги глобалізації, але не порушувалися права людини, не обмежувалися можливості її розвитку» [5, с. 11-12].

Зрозуміло й скептичне ставлення до встановлення такого ідеального управління – воно перш за все ґрунтується на тому, що помітно переміщуються акценти в цих трьох сферах: регіональний рівень стає найперспективнішим полем економічної діяльності та найважливішим об'єктом інвестування і підтримки; національне бореться із процесами власного занепаду під тиском транснаціональних і наднаціональних установ, інституцій, економічних утворень; міжнародне не існує взагалі, перетворюючись або на глобальне, або на мультинаціональне. І усе це відбувається на фоні тотального переосмислення цінності соціального управління, адже глобалізація, «інтегруючи економіку, культуру та управління, руйнує єдність суспільства, породжує суспільну невпевненість людей, викликає сумніви щодо межі допустимого впливу на людину» [5, с. 12].

Слід сказати, що таке руйнування єдності відбувається тому, що глобалізація за своєю суттю не є однорідним, субстанційним процесом. На думку В. Голофаста, глобалізація є «множинним потоком», який об'єднує в собі відносно неізоморфні мережі: міграція, дислокація виробництв, їх розосередження в місця з найменшими видатками виробництва, товарні мережі, фінансові, інформаційні та інші подібні інфраструктури, логістика виробництва і торгівлі, юридичне і політичне забезпечення, відбір і навчання кадрів, створення сегрегованих ринків праці і т. п. «Кожна з таких мереж інтегрована функціонально, незалежно від просторових кордонів, відстаней, ізольованих запасів основних факторів виробництва, політичних, юридичних і культурних бар'єрів, - стверджує дослідник. – Функціональність мереж і потоків означає їх незалежність від соціального простору і часу, або, як говорять дослідники, компресію простору-часу, їх стиснення в мінімально необхідні умови підтримки швидкості потоку, який розглядається як би екстериторіально й підкорений тільки внутрішньому, власному часові усього процесу» [4].

«Стиснення часопросторового контексту» – найважливіша ознака сучасного економічного хронотопу. Хоча у наведеному випадку кожна описана мережа виступає інформаційним потоком, отже – існує поза фізичним простором. З іншого боку, фізичний простір існує на засадах локальних хронотопічних моделей, і стиснення часу і простору в ньому відбувається набагато повільніше й є наслідком як інформатизації, так і технізації суспільства. Відтак, локальний контекст створює просторову хронотопічну вісь, яка невіддільна від основних і найважливіших умов функціонування соціуму. Локальність стає тим компонентом у мережі, який протистоїть стандартизації: локальне завжди відмінне.

Поняття «локальність» у наведеному випадку вживається у декількох значеннях. Оскільки «locus» – це «місце», в якому відбувається хронотоп-подія, зрозуміло, що його можна по-різному інтерпретувати залежно від масштабу, розташування та відповідності територіальній ідентичності учасників. Необхідно враховувати, що локальність найчастіше має чіткі межі – національні (хоча в деяких випадках – регіональні або вузько конкретні). Очевидно, що співставлення національного/локального не завжди коректне: тут слід скоріше розмежувати поняття «локального» та «регіонального», де перше виникає як контрадикторне щодо «глобального», а друге корелюється із національним.

Концепція національної держави настільки глибоко вкорінена у свідомість західної цивілізації, що залишається непорушною всупереч процесам глобалізації та міграції, а також всупереч глобальним тенденціям до подолання дихотомії економічного та політичного вимірів держави. Саме національна держава є локальною контрадикцією глобалізації.

Проте, як влучно висловився І. Гладій, «держави – це не економіки, а засоби захоплення економік» [3, с. 17]. Справді, у вирішенні проблеми пошуку рушія глобалізації називають або економічні, або політичні причини прискорення інтеграційних економічних процесів. Але така дискусія є некоректною, оскільки традиційний розподіл політичної та економічної сфер характерний для концепцій, в яких розглядаються міжнародні відносини та міжнародна економіка, проте упраскується з погляду *глобальної економіки*, яка прийшла на зміну міжнародній. Тому «змішування» (як це неодноразово проявляється у неоліберальних концепціях) заявляється як недоречно і шкідливе і для політики, і для економіки.

Слід наголосити – в умовах глобалізації розподіл політики та економіки принципово неможливий. Зумовлено це «постанціональною констеляцією», яка, на думку Ю. Габермаса, передбачає занепад концепції національних держав, котрі, маючи власний обсяг влади, несли відповідальність за економічні, політичні та інші внутрішні виміри своєї діяльності. На думку дослідника, «якщо до кінця підходить не тільки національна держава, але разом із нею й будь-яка форма *політичної* соціалізації, то громадяни поринають в анонімну мережу відносин, у якій їм доводиться відповідно з тими чи іншими власними пріоритетами робити вибір між породженими системою варіантами. У цьому *постполітичному* світі моделлю поведінки стає транснаціональне підприємство» [8, с. 225].

Таким чином, у сучасному глобальному просторі існують потужні транснаціональні утворення, які, по суті, не контролюються жодним політичним органом. Насамперед тому, що органу, здатного повністю контролювати такі утворення, просто не існує. Наслідком і «кіншевою точкою» є повністю децентрована світова спільнота, що розпадається на невпорядковану множину самовідновлювальних і самокерованих функціональних систем. Подібно до гоббсівських людей у природному стані, дані системи утворюють один для одного навколишнє середовище. Вони вже не розмовляють на спільній мові. Не маючи універсуму значень, які інтересу/ективно розділялися б, вони протистоять один одному на основі імперативів самозбереження» [8, с. 226]. Ми бачимо розгалуження спільного на локальному рівні, які вимагають власного контролю задля збереження економічної доцільності та світової безпеки, проте відсутність «контролера» приводить до ситуації саморегуляції світових спільнот.

Пропонуючи власний варіант пояснення доцільності контролю над економічною системою, але вже не на локально-національному, а на глобальному рівні, У. Бек ставить умову здійснення такого контролю в глобалізованому світі. А саме – повинна з'явитися нова інституція, яка б займалася подібними питаннями, і при цьому «кожний захід і кожний інститут повинні враховувати, що світові проблеми мають регіональну, тобто національну, і локальні сторони» [2, с. 129].

Таким чином, ми бачимо дві вимоги до сучасного світового підпорядкування утворення мультинаціонального рівня – по-перше, владу держави на локальному рівні повинна замінити влада якоїсь іншої інституції на рівні глобальному (наприклад, саморегульована «контрвлада» глобального світового суспільства, проте легітимована й визнана); по-друге – створення задля цього спільного «універсуму значень» – спільних цінностей глобального рівня, які дозволять досягати консенсусу незважаючи на мультикультурність суспільства, мережеве функціональне розмежування різних частин економіки, паралельність і непослудуваність світових інформаційних та локальних фізичних просторів.

Висновки. Відтак, глобалізація за своєю суттю може розглядатися як амбівалентна. Що не робить її менш серйозним чинником світових метаекономічних процесів, які формують нові правила і закони економіки й руйнують старі з надзвичайною швидкістю. «Почата нова гра, у якій правила і основні поняття старої гри припинили діяти, але ними продовжують користуватися» [2, с. 21], – констатує У. Бек. Можливо це і є причиною сучасних кризових процесів. «Гра» почата, її правила не встановлені.

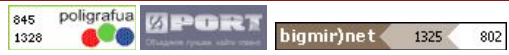
І метою цієї «гри» стає розвиток мультинаціональної економіки. Відсутність такого розвитку може бути спричинена багатьма явищами, зокрема, таким, як «паства національності», в яку потраплять держави у глобальну епоху. Якщо вони (держави) притримуються «постулату про суверенітет національної політики, то посилюється конкурентна боротьба між державами за інвестиції й прив'язаність держави до однієї національності стає перепорою для транснаціонального розвитку політики» [2, с. 130]. Відповідно, й економіка на глобальному рівні втрачає переваги, замикаючи коло на відмираючому національному.

Таким чином, *глобальна економіка приходить на зміну міжнародній*. При цьому її особливостями є нові умови поєднання *глобально-планетарного світу*, який ще не впорядкований (а при слідуванні настановам традиційних економічних теорій, узагалі не піддається впорядкуванню), а також – *національно-регіонального світу*, під який глобальні підприємства змушені підлаштовуватися задля отримання конкурентних переваг. Глобально-планетарний світ – це світ уніфікованих економічних значень надсимволічного рівня. Національно-регіональний – це світ економічних кордонів, які обмежують міжнародну конкуренцію й створюють штучну підтримку економічним процесам різного рівня і значення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бек У. Власть і контрвлада в добу глобалізації. Нова світова політична економія. – К. : Ніка-Центр, 2011. – 408 с.
2. Бек У. Власть і еї оппоненти в епоху глобалізму. Новая всемирно-политическая экономия / У. Бек. – М. : Издательский дом «Территория будущего», 2007. – 464 с.
3. Гладій І. Й. Регіоналізація світового ринку : євроінтеграційний аспект : Монографія. – Тернопіль : Економічна думка, 2006. – 544 с.
4. Голофаст В. Глобальное и локальное как контексты и как контрасты [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.test.snispb.spb.ru/files/dir_1/article_content1207925519320603file.pdf.
5. Діденко Н. Г. Управління, влада, держава : філософські аспекти взаємодії : Монографія / Н. Г. Діденко. – Донецьк : ДонДУУ, 2005. – 128 с.
6. Кастельс М. Інформаційні технології, глобалізація і соціальний розвиток / М. Кастельс // Економіка: виклики глобалізації та Україна [Під заг. Ред. А. П. Гальчинського, С. В. Львовичка, В. П. Семиноженка]. – К. : [б. в.], 2004. – С.81-104.
7. Неклеса А. Мир индиго. Социкультурная и политическая мобильность в условиях цивилизационного транзита [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://intelros.ru/pdf/de_futuro/neklesa.pdf.
8. Хабермас Ю. Вовлечение другого. Очерки политической теории. – СПб. : Наука, 2001. – 419 с.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2012 р.

ТОВ "ДКС Центр"